

Eén decennium...

Ons heden is steeds maar één etmaal lang; onze toekomst komt – misschien maar gelukkig – maar met één dag tegelijk en het verleden ligt achter ons. Tien jaar is niets, gemeten langs de meetlat van het bestaan van de wereld. Zelfs gemeten langs de meetlat van het bestaan van de mens is tien jaar kort.

Als wij die tien jaar teruggaan... In februari 1984 begon in Stuttgart een proces tegen twee voormalige leiders van de Rote Armee Fraktion (RAF). Zij werden beschuldigd van moord, ontvoering en afpersing. In diezelfde maand schoten leden van de Italiaanse Rode Brigade de directeur van de multinationale vredesmacht in de Sinaï dood. In San Sebastian vermoordde de Baskische ETA een socialistische senator. Nu, 1994, zijn restanten van dit soort terroristische groeperingen nog steeds actief, en er zijn ook nieuwe groepen ontstaan die geweld als middel hanteren; wij vinden ze in Duitsland en Italië, op Corsica en in Frankrijk, in Oostenrijk, Oost-Europa en zelfs in Nederland.

In februari 1984 vonden in en rond Beiroet hevige gevechten plaats tussen regeringsstrijdkrachten en anti-regeringspartijen en -groeperingen, overwegend Sjiieten en Druzen. De Libanese regering had vrijwel geen enkele controle over de diverse gewapende groeperingen. De PLO voerde een raketaanval uit op het Israëlische plaatsje Metoellah waarop de Israëlische

luchtmacht een vergeldingsactie uitvoerde. Op diverse plaatsen vond overleg plaats over de Libanese en Palestijnse problematiek. Nu, 1994, is er een dialoog tussen Israël en de PLO. Er begint een opening naar meer stabiliteit te komen. Het verzet van diverse Palestijnse groeperingen tegen een regeling en de onrust onder een deel van de Israëlische bevolking zijn zichtbaar. Hoewel er enig uitzicht lijkt op de weg naar vrede in het Midden-Oosten liggen er op deze weg nog vele obstakels.

Deze problematiek bestond, bestaat, en zal nog wel enige tijd blijven bestaan.

In de Unie van Sovjet-Republieken overleed Joeri Andropov. De 72-jarige Tsjernenko volgde hem op. De gespannen Oost-Westrelaties leidden in de loop van het jaar opnieuw tot een Olympische boycot. Ingrid Berg, de nicht van de Oostduitse premier Willi Stoph, vluchtte met man en kinderen in de Westduitse ambassade te Praag. Later begon in de Sovjetrussische pers een campagne tegen het „revanchisme in de Bondsrepubliek”.

In februari 1994 bestaat er geen bipolaire wereld meer. Rusland participeert in de VN-operatie in het voormalige Joegoslavië. Amerika en Rusland hebben aangekondigd gezamenlijke militaire oefeningen te willen houden. Duitsland is herenigd; de terugtrekking van de nog resterende Russische eenheden verloopt volgens schema. De Oost-Westconfrontatie is verdwenen en zal, naar verwachting, nooit meer in haar oude vorm terugkomen.

Op 14 februari 1984 werden in Serajevo de 14e Olympische Winterspelen geopend. De pers was lovend over de accommodatie voor dit sportieve evenement. Het Britse duo kunstschaatsen behaalde negenmaal het maximum aan punten voor de artistieke prestatie tijdens zijn kür op de muziek van Ravels „Bolero”. Op de dag van de sluiting had de DDR 24 medailles veroverd, de USSR won er 25, de VS 8. De oranje-equipe ging zonder medailles naar huis.

In februari 1994 is Serajevo een geschonden stad. Waar eerder sporters uit vele landen de Olympische gedachte vertegenwoordigden, staan nu mensen elkaar naar het leven; stadgenoten worden tot tegenstanders. Waar eerder werd geleefd, vormt nu het overleven, vormen water, voedsel en warmte, de grootste zorg. Bijna alle gebouwen zijn geschonden of vernietigd door gerichte of toevallige treffers. Een absurditeit dreigt tot normaliteit te worden. En wat voor het huidige Serajevo geldt, geldt evenzeer voor tientallen andere plaatsen in het voormalige Joegoslavië. ▸

Waar in 1984 vrede heerste is nu, tien jaar later, een burgeroorlog bittere realiteit.

De Westerse Wereld blijkt niet goed voorbereid op dit nieuwe fenomeen, de burgeroorlog in de directe omgeving. In de VS is de strijd tussen Noord en Zuid geschiedenis. In Europa geldt hetzelfde voor de Dertigjarige Oorlog, de Burgeroorlog in Spanje en de strijd tussen de „Roden” en de „Witten” in het Rusland na 1917. Deze gebeurtenissen behoren gelukkig tot het verwerkte verleden. Voor de meer recente conflicten geldt dat wij dankzij de moderne media kennis ervan hebben genomen. Onze betrokkenheid was, individuele deelneming in actiegroepen buiten beschouwing latend, gering. Guerrilla en anti-guerrilla stonden niet hoog op de agenda van een krijgsmacht die zich instelde op grootscheeps militair optreden in de Noord-Duitse laagvlakte. De oorlogen in de periferie werden door burger en militair als anomalieën beschouwd, uitgevochten door primitievelingen.

De Nederlandse samenleving worstelt met het „nieuwe” fenomeen van de burgeroorlog-dichtbij-huis. Een oorlog bovendien die door de emotionele betrokkenheid van de strijders veel inhumaner is dan wij, met het oorlogsrecht en het westerse waardenpatroon voor mogelijk houden. Natuurlijk was er ten tijde van de Koude Oorlog betrokkenheid geweest bij de burgeroorlogen en andere conflicten elders, maar de wereld waar die conflicten speelden lag ver weg. Uiteindelijk was de aandacht steeds erop gericht te voorkomen dat het evenwicht in de wereld zou worden verstoord.

Met het wegvallen van de bipolaire wereld ontstond binnen Europa speelruimte voor volkeren, geloofsgroepen en etnische groeperingen om zich op hun toekomst te bezinnen. Tegelijkertijd brokkelt elders het traditionele gezag af van groepen die van oudsher aan de macht zijn en worden ook traditionele oppositiegroepen gepasseerd door nieuwe haarden van verzet. Met name in Europa wordt thans, na de val van de Berlijnse Muur, duidelijk hoeveel onverwerkt verleden door de Koude Oorlog is toegedekt. Lang verborgen tegenstellingen worden manifest, het deksel raakt van de beerput. Onverwerkt verleden leidt tot pogingen om tot correcties te komen. Het voormalige Joegoslavië laat zien dat daarbij desnoods naar de wapens wordt gegrepen. In het westen wordt daarmee zichtbaar wat eerder in Libanon gebeurde: het interne conflict kent een eigen dynamiek waarbij het gezag van de staat dreigt weg te vallen door autonome activiteiten van diverse elkaar bestrijdende partijen. Wat eerder in Beiroet gebeurde, is nu in onze directe nabijheid te zien.

In een dergelijk krachtenspel wordt het steeds moeilijker partijen en belangen te onderscheiden en steeds lastiger een rationele dialoog te voeren om tot oplossingen te komen. Lokale *war-lords* hebben eigen belangen en het is maar de vraag of en in hoeverre voor hen enig positief doel telt anders dan eigen belang en zucht naar macht. Uit Libanon trok de internationale gemeenschap zich terug; nu 10 jaar geleden verlieten diverse buitenlandse contingenten dat land. Een gewijzigde Israëlische opstelling, grote Syrische druk en nieuwe realiteitszin op basis van ontwikkelingen in en rond Libanon gaven – zij het na jaren – zicht op een oplossing. In het voormalige Joegoslavië liggen de omstandigheden veel gecompliceerder door de aard en achtergrond van het conflict, het aantal direct en indirect betrokken partijen en de vele vaak tegenstrijdige belangen die in het geding zijn. Beiroet kan als voorbeeld worden gesteld voor wat er kan gebeuren. Libanon biedt verder geen formule waarlangs ook elders een oplossing zeker is. Opmerkelijk genoeg zijn zowel de geleidelijke oplossing van het conflict in Libanon als het ontstaan van een conflict in voormalig Joegoslavië een min of meer logisch gevolg van de gewijzigde Oost-Westverhouding en het uiteenvallen van de Sovjet-Unie.

De lering uit dit alles is niet dat de toekomst alleen somber is, dat „Joegoslavië” exemplarisch is voor wat Europa en de wereld op vele plaatsen te wachten staat. Wij zijn wel gewaarschuwd dat vrede fragiel kan zijn. Meer dan ooit zal de aandacht moeten zijn gericht op het voorkomen van dergelijke situaties. Meer dan ooit dient aandacht te worden besteed aan de achtergrond en intensiteit van tegenstellingen om vervolgens te trachten door een dialoog oplossingen te vinden. Ontstaat toch een conflict dan zullen wij ons bewust moeten zijn van de beperkte mogelijkheden om aanvaardbare oplossingen te vinden, laat staan af te dwingen. Een laatste les moge zijn dat elk land dat vrede kent zich moet realiseren hoe kostbaar die is. Wat gewoon lijkt hoeft niet gewoon te blijven; de bewoners van Serajevo dachten in 1984 niet aan oorlog.

Het boek *De ontsporing van geweld* van Van Doorn en Hendrix eindigt met de volgende zin: *Natuurlijk is pacifisme boven ieder ander ideaal te verkiezen. Maar als we thans reeds te klein zijn om de werkelijkheid van het geweld te erkennen, zullen we dan zeker niet te klein zijn om de werkelijkheid van de geweldloosheid te dragen?* Er zit veel waarheid in die vraag. De realiteit van het heden dwingt tot herbezinning. Ons doen en laten is bepalend voor wat er in 2004 kan worden geconstateerd.